

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

VED
CL. ESKILDSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN

INDHOLD:

1. *August F. Schmidt*: Peder Rhode.
2. *Th. O. Achelis*: Farver Hinrich Bahnsen og hans Slægt.
3. *Hans Rambach-Peters*: Hjemstavnsbilleder fra Før.
4. *W. Christiansen*: Præstegaardsbolet i Abild og dets
Udvikling under Præsteslægten Fries.

Nr. 11. 13. Aarg.

1. Maj 1937.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Den Nordslesvigske Folkebank

Aktieselskab - Aabenraa - oprettet 1872

Aktiekapital Kr. 1.000.000,—.
Reserver ca. Kr. 500.000,—.

GRAM

KØLEANLÆG

for ethvert Formaal

Brødrene Gram A/S
VOJENS.

Køb dansk Arbejde!

Det danske Gødnings-Kompagni A/S

København
Nykøbing F., Odense, Aalborg, Struer, Vejle, Aarhus, Esbjerg, Sønderborg

Ældste og største
Gødningsforretning
i Danmark.

Eneste Fabrikant
af Superfosfat
her i Landet.

Salgskontor for Danmark for
A/S Dansk Svovlsyre- & Superphosphat-Fabrik

Støt dansk Industri

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK • TRAADVÆRK • VALSEVÆRK

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717
KØBENHAVN

H. Rasmussen & Co.

Aktieselskab.
Frederiksgade 37-39. Telf. 59.
Odense.
Jernstøberier.

Gummistøvler

De Forenede Teglværker

Akts. ved Aarhus Akts.

Kontor: Parkallé 15,
Telf. 644. Aarhus. Telf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radial-
sten, glass. Tagsten
og Mursten.

GraastenBank A/S

Kontortid 9—12 & 2—5

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- og Laanekassen i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.
Kontortid: 10—1 og 2½—5½.

Forlang **Gulvtæpper**

fra
Sønderjydsk Tæppefabrik
A. R. KJÆRBY
Højer

Vejen Sparekasse.

Kontortid 10—12 og 2—4.

VEJEN.

Strik og væv med

Sønderborg - Garn

fra

A/S *Det Nordiske
Kamgarnspinderi,*

SØNDERBORG

Spare- & Laanekassen
for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1½ Million

Kuranstalten

Gl. Skovridergaard

Silkeborg - Tlf. 514 og 515

Overlæge V. STARCKE
træffes pers. Tlf. 514: 11-12.
Tlf. 156: 2-3.

Forlang Prospekt.

Dampmøllen Viktoria

Aktieselskab
ODENSE

AKTIESELSKABET

Svendborg
Øxenbjerg

Dampmølle
Svendborg.

Sønderjydsk Teglindustri

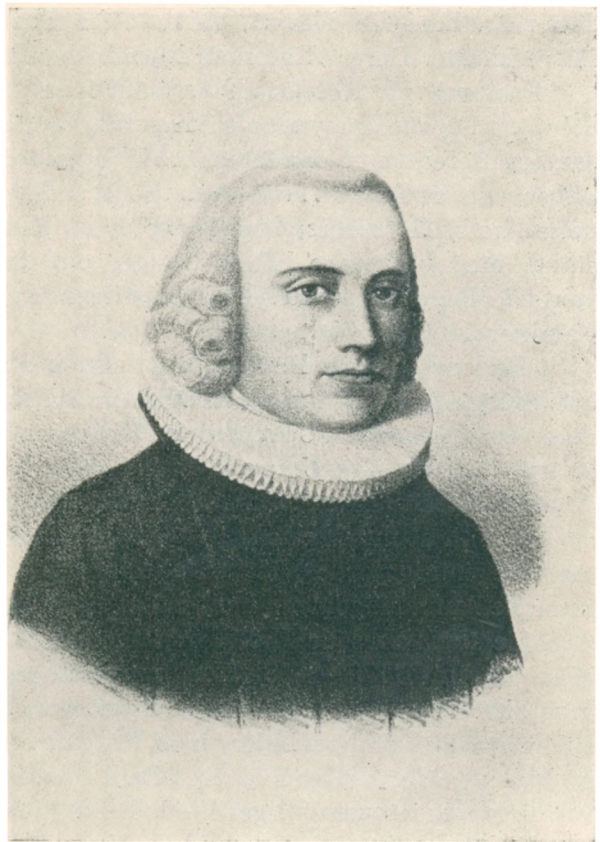
Nordre Fasanvej 217

Telf. C. 4520 — Tage 1700 —
Tage 1717 — København N.

Facadesten, flammede Sten,
Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler.

P E D E R R H O D E

Haderslev Amts
gamle
Topograf

af

August F. Schmidt

HADERSLEV AMT har det Held at høre til den Del af vort Land, der tidligst er blevet skildret i et historisk-topografisk Værk. Forfatteren af dette stadigt nyttige Arbejde var Peder Rhode, der endte sine Dage som Herredsprovst på Lolland.

Peder Christian Rhode blev født i Kolding den 24. December 1734. Hans Fader var Farver. — Den læselystne Dreng kom i Kolding Latinskole, hvorfra han blev Student 1756. Derefter studerede han til Præst og blev theologisk Kandidat den 29. August 1758. Et Par År senere, i 1760, blev han personel Kapellan i Stepping-Frørup Sogne ved Christiansfeld. Her forblev han til 1764. I dette År blev han kaldet til Hjelpepræst i Halsted-Aunede ved Naskov. Herfra forflyttedes han til Utterslev i Lollands Nørre-Herred i 1767. Han blev dette Sogns tolvte Præst efter Reformationen og skulde blive den mest kendte Prælat i dette Kald. Den 5. Februar 1768 blev han gift med Johanne Dorothea Margrethe Jens-

datter Kaalund fra Tirsted, Enke efter Pastor L. B. Wichmann i Herredskirke. Deres Ægteskab blev ikke velsignet med Børn.

Pastor P. C. Rhode har selvsagt i de fire År, han var ansat i Stepping-Frørup, begyndt sit ivrige Studium af denne Egns Historie, der resulterede i et omfattende Værk med den lange Titel: »Samlinger til Haderslev-Amts Beskrivelse forestillende dette Amts, Herreders, Sognes og Byers ældre og nu værende Tilstand, med historiske Efterretninger om de i dette Amt hidindtil værende Herrer Amtmænd og Gejstliges Liv og Levnet samt andre Familier«.

»Haderslev Amts Beskrivelse« udkom så sent som i 1775 og er 548 Sider, altså en anelig Arbejdspræstation. Muligvis har Rhode ikke set økonomiske Udveje til at få Bogen frem før end 1775. Den er trykt på det Kgl. Universitets Bogtrykkeri ved F. C. Godiche på A. H. Godiches Efterleverskes Forlag og Bekostning. Man har da al Grund til at mindes den gavmilde Bogtrykker, der ved sin Understøttelse muliggjorde Værkets Fremkomst. Salig Godiches Efterleverske Anna Magdalena har i højstemte Vendinger tilegnet Rhodes Arbejde til Hans de Hoffmann, der var Amtmand over Koldinghus Amt 1773—1793. Hoffmann var en dygtig Embedsmand, men havde også udtalte litterære Interesser. Mest vil han mindes for sit historiske Samlerarbejde, hvis Frugter særlig var: Fortsættelsen af »Danske Atlas« efter Svogeren Erik Pontoppidans Død; Hoffmann forfattede i det væsentlige 4.—6. Bind (1768—74) og medvirkede ved Udarbejdelsen af 7. og sidste Bind (1781); fremdeles »Hoffmanns Fundatser« (1755—80), en omfangsrig Samling Aktstykker vedrørende private og offentlige Stiftelser med tilføjede værdifulde Noter. I de af Hoffmann udarbejdede Bind af »Danske Atlas« (Forgængereren for Traps Danmark) findes bl. a. Sønderjylland omtalt, så han har altså haft gode Forudsætninger for at glæde sig over og vurdere et Arbejde som Rhodes, der som nævnt blev ham tilegnet »med den allerskyldigste Taksigelse for alle beviiste Prøver paa Deres store Godhed og Bevaagenhed«. Det må antages, at Rhode har leveret talrige-Oplysninger til Bindet af Danske Atlas om Sønderjylland (navnlig Haderslev Amt), ligesom Rhode så til Gengæld har kunnet høste Gavn af Hoffmanns Værk, inden »Haderslev Amts Beskrivelse« blev leveret i Trykken.

Kolding-Haderslevegnen havde i Hoffmanns og Rhodes Tid en forholdsvist velstillet og fremadstræbende Bondestand, der i 1760—70-erne var ude for mange nyttige Landboreformer. En hel Del om Landbruget dengang kan man læse i Rhodes store Bog, der omhandler

Landet mellem Kolding og Haderslev Fjorde samt Herrederne umiddelbart syd for den gamle Kongeågrænse helt over til Vesterhavet. Det er ganske lærerigt at læse, hvad Rhode fortæller om Agerdyrkning, Tørvemoser, Skovbrug, Slagtning, Klædedragt, Fiskeri, vilde Dyr m. v. I 1763 var Ulvene så slemme, at det var farligt at ride ene og ubevæbnet, de søgte uden Frygt Hesten; man dræbte dem inde i Kolding By, ja inde i Våbenhusene ved Landsbykirkerne, »de gik frem ligesom blinde og galne«.

Befolkningen i Haderslev Amt var flittig og økonomisk, havde en god Vandel, drak ikke meget. Præsterne havde gode, sikre Indkomster, og Kirkerne holdtes i god Stand. Der lagdes Vind på at plante levende Gærder og rejse Stendiger, Plantning og Podning fandt fortrinligen Sted, og Tjenestefolkene var duelige Arbejdere. Det var altså meget godt, Rhode havde at fortælle om Folket i Haderslev Amt, inden han gik over til at skildre Haderslev Amts Historie og de enkelte Byer og Sogne. Haderslev Bys Historie er der særdeles mange Oplysninger om, inden Skildringen af Sognene begynder. Det er ganske morsomt at læse Rhodes Sognebeskrivelser. Adskillige historiske Kuriositeter er at finde her, ikke mindst personalhistoriske, knyttet til Præster, Kirker og Herregårde. Senere Lokalhistorikere som P. E l i a s s e n, T h. O. A c h e l i s, J e n s A. P e t e r s e n m. fl. har kunnet hente slet ikke så få Oplysninger i Rhodes gamle Værk. At Rhode bringer en Del Skrøner til Torvs og plumper i de værste Fældgruber er kun, hvad man kan vente. Der er til Gengæld tilvejebragt så mange historiske Enkeltheder i »Haderslev Amts Beskrivelse«, at de let opvejer Fejlene. Rhode har med stor Flid skabt et Værk, der stedse vil rangere ham i Rækken blandt vore bedste Topografer fra det 18. Århundrede, da så mange gode Kræfter var i Virksomhed til Gavn for Menigmand.

Det var dog som Lolland-Falsters første Topograf, Peder Rhodé skulde erhverve sig størst Fortjeneste. Allerede i 1776, ni År efter sin Ansættelse på Lolland, kunde han udsende første Bind af sit omfattende Værk: »Samlinger til de danske Øer Laalands og Falsters Historie«, en Bog på ikke mindre end 712 Sider. I 1794 kunde han offentliggøre Bindet om Falster, 328 Sider. I 1859 udkom anden Udgave af Provst Rhodes gamle, grundlæggende Værk om Lolland-Falster ved J. J. F. F r i i s (kendt som Forfatter til flere historiske Romaner og Noveller).¹⁾ — Man kan ikke undgaa at faa Respekt for Rhode, når man kender hans tre store Arbejder. Det må jo ikke glem-

*) Om Rhodes historiske Virksomhed på Lolland-Falster se min Artikel i Maribo Amtstidende 16. Februar 1937.

mes, at det var meget besværligt at drive Lokalhistorie og Personalhistorie i større Stil i 1760—70erne af en Landsbypræst, hvad enten han boede i Stepping eller i Utterslev. For Udforskningen af det gamle Haderslev Amt eller Maribo Amt er Rhodes Bøger bl. a. på Grund af deres Alder Værker, man tit med Held søger efter Oplysninger i.

I sin Samtid nød Rhode sikkert ikke ringe Anseelse. Han blev således i 1776 udnævnt til Herredsprovst på Lolland, og for sine Fortjenester som Lokalhistoriker blev han optaget som Medlem af Det kgl. genealogiske og heraldiske Selskab, en for sin Tid smuk Anerkendelse til en Landsbypræst.

Provst Rhodes udmærkede Ansigt ses på det (også her gengivne) Portræt af ham, der ledsager Friis' Udgave af hans Værk om Lolland og Falster. Billedet supplerer, hvad der ad anden Vej oplyses om ham. Rhode skildres som høj, sirlig, mager og bleg, men smuk. Han var stedse pyntelig klædt og var meget snaksom. Han døde den 19. August 1793. Men hans Navn lever stadig med Ære i dansk lokalhistorisk Forskning. Han var en af de Disciple, der udgik fra Kolding lærde Skole, hvorom der i den kommende Tid kun spurgtes godt Nyt.

Farver Hinrich Bahnsen og hans Slægt

Af Thomas Otto Achelis

I Haderslev Frue Kirkes nordre Sideskib hænger paa Væggen mellem det første og andet Fag et Epitafium over Hinrich Bahnsen med Portrætter af ham og hans Hustru. Næppe nogen Mand i Haderslev har efterladt sig saa mange navnkundige Efterkommere som han. En af disse, A. D. Jørgensen, Danmarks første Rigsarkivar, har i sin Slægtsbog (trykt som Manuskript 1894) givet en Del Oplysninger om Slægten. Hans Fader, Markus Adolf Jürgensen, født i Flensborg 13. December 1807, Farver i Graasten fra 1835 til 1867, død i Graasten 11. August 1883, blev den 13. Oktober 1835 viet til Marie Elise Margrete Bahnsen, født i Aabenraa 13. Oktober 1812, død i Graasten 29. Marts 1844. Hun er en Ætling af Farveren Hinrich Bahnsen i Haderslev.

A. D. Jørgensen begynder Fortællingen om sin mødrene Slægt (S. 29) med følgende Ord: »Bane Hanss, en frisisk Bonde i Tønder-egnen, som efter Traditionen sendte sin Søn Henrik til Holland for at lære Farveriet. En Selvejer af dette Navn nævnes 1640 i Enge ved Tønder.«

Det er muligt, at Hinrich Bahnsen er sendt til Holland, men saa har han kun været der kort Tid, da han ifølge Epitafiets Indskrift er født 1633 og allerede 1654, 21 Aar gammel, har indrettet det første — og i lange Tider eneste — Farveri i Haderslev, men det er umuligt, at en frisisk Bonde i Tønderegnet, Bane Hanss, har været hans Fader. Hinrich Bahnsen har nemlig haft en Datter Elisabeth, som døde 1701. I Ligtalen, som jeg har faaet foræret af Pastor Nielsen i Sommersted, anfører Præsten efter Tidens Skik den Afdødes Forældre og Bedsteforældre. Deri læses følgende Ord (Oversættelse): »Farfar var afdøde velærværdige og højagtverdige Bahn Hanssen, tidligere fornem Borger i Husum.« Hinrich Bahnsen var altsaa født i Husum, og Præstens Paastand bekræftes ved Husum Kirkes ældste Daabsregister, som begynder Aar 1605. Deri læses, at den 2. Juni 1633 blev døbt: Heinrich: Forældre Bahne Hansen, Moder Metta.

Om Hinrich Bahnsens Kone *M a g d a l e n a* siger A. D. Jørgensen, at hun er født 1631, og at hun døde 1711. Datoerne stammer fra Epitafiet: »Hun er født 1631, hensovet 1711, 80 Aar gammel«. Nærmere Oplysning om hendes Forældre giver den anførte Ligtale (Oversættelse): »Morfar var afdøde velærværdige, højagtverdige og velvise Hr. Peter Hansen Müller, i 36 Aar Skatteopkræver i Bredsted, Mormor var den meget ær- og dydsirede Fru Elisabeth Müllers, til hvis Ihukommelse vor saligt hensovede har faaet samme Navn.« — Da Kirkebøgerne i Bredsted først begynder 1643, er det ikke muligt ad denne Vej at faa Efterretningen stadfæstet; men det behøves heller ikke.

Hinrich Bahnsen har hentet sin Kæreste fra Frisland. Naar de holdt Bryllup, ved jeg ikke, men da Sønnen Martin er født 1658, har Forældrene været gift 1658 eller tidligere. I Ægteskabet har der været mindst syv Børn. Magdalena Bahnsen har overlevet Manden i 23 Aar. I Skattelisterne (Gammel Haderslev, 1. Kvarter: Storegade) staar 1685: »Hr. Hinrich Bahnsen 8 Mark«, 1689: »S. H. Hinrich Bahnsens Wit. 6 Mark 8 Schilling«. Hun har ikke blot overlevet Manden, men ogsaa de fire af sine Børn. De tre af dem døde i Haderslev 1701, og tre Gange er den halvfjerdsaarige Enke i dette Aar gaaet fra sit Hjem paa Storegade til Frue Kirke, hvor tre af hendes Børn blev begravet i det Gravsted, hvor hendes Mand havde fundet sit sidste Hvilested i 1688. Sønnen *J o h a n n* blev begravet den 22. Marts, Sønnen *U r b a n* (født 25. Oktober 1673) og den tidligere omtalte Datter *E l i s a b e t h* paa en og samme Dag, den 7. April. Det har været trange Uger for den gamle Kvinde. Næste Aar døde endnu en Søn, *P e t e r*, som var Farver i Kolding. I Kolding Kirkebog

staar den 30. Maj 1702 anført som begravet »Peder Farver«.

Den førnævnte Datter Elisabeth blev den 24. Juli 1695 gift med Købmand Christopher Rudolph Møller i Haderslev. »I hendes sal. Hr. Faders Hjem ved præstelig Kopulation« staar der i Ligtaalen, det var altsaa en Hjemmevielse. I det korte Ægteskab har der været fire Børn, tre Sønner og en Datter; den førstefødte Søn døde meget tidligt.

Kun to Børn har overlevet den gamle Magdalene Bahnsen: den ugifte J o a c h i m C h r i s t i a n, som drev Forretningen i Haderslev og endnu levede 1725, og M a r t i n, som er født 1658 og endnu i 1745 levede i Aabenraa. Han blev 1681 gift med Hanna Thaysen, en Datter af Raadmand (fra 1684 af Borgmester) Hans Thaysen i Aabenraa. Af hans Sønner overtog H i n r i c h (opkaldt efter Farfaderen) Farveriet og Ejendommen overfor Nicolai-Kirke i Aabenraa, H a n s Farveriet i Graasten.

Af de to Sønner, som drev Forretningen i Haderslev og begge døde i 1701, havde Johann været gift. En Datter af ham var M e t t e H e d w i g (født ca. 1692), som den 7. Juli 1725 blev gift med Engelbert Teisen i Nyborg. Hendes Søster A n n a E l i s a b e t h blev samme Dag viet til Sognepræst Johann Ludolph Autzen i Aventoft ved Tønder. Johann Bahnsens tredje Datter M a r i a M a g d a l e n a blev gift med Præsten Peter Top i Karlebo, hendes Søster D o r o t h e a E l i s a b e t h (født 1700, døbt 14. Jan.) holdt den 25. November 1718 Bryllup med Paulin Top, Farver og Apoteker i Svendborg.

Desuden havde Hinrich Bahnsen en Datter M a g d a l e n a, som blev gift med Caspar Thede, deputeret Borger i Haderslev.

Der findes endnu Efterkommere af Magdalena Bahnsens Ægteskab med den deputerede Borger Caspar Thede, som stammede fra Neumünster. Han drev Farveriet sammen med Raadmand Tycho Christensen, som 1718 havde giftet sig med Johann Bahnsens Enke. Fra Storegade har de flyttet Forretningen til den gamle Bispegaard (nu Raadmand Hundevadts Ejendom). 1718 havde Lorentz Petersen endnu ejet Huset; saa lod Raadmand Tycho Christensen 1721 opføre en Nybygning, som er nedbrændt den 3. Marts 1748.

Hjemstavnsbilleder fra Før

Af Hans Rambach-Peters. Oversat af D. Matthiessen

Jeg ser ud over det udstrakte Hav; her er intet Vadehav, det er det aabne Vesterhav, en Del af det store Verdenshav Udsynet er ikke ensformigt og kedeligt, Øjet finder Hvilepunkt. Til venstre ligger Halligerne, til højre Amrum med Klitterne og det høje Fyrtaarn. Lige frem gaar Søvejen til England, og den er fuld af Skibe. Der kan man se store Kystdampere og Sejlskibe, sommetider endogsaa tyske Krigsskibe, nydelige Sejlbaade flyver over Bølgerne, som om det var Maager; det er et henrivende Syn, og jeg kunde ønske at være Maler for at holde paa det. Men hvis jeg var det, saa vilde jeg aldrig blive tilfreds med mit Billede. Skaberen er en stor Mester og hans Kunstværk saa ophøjet, at jeg med min Kopi umuligt kunde naa at antyde, hvor stor hans Almagt er. Jeg vilde aldrig lære at male Ebbe og Flod, Oceanets fjerne Brusen eller Bølgernes Plasken; men i dyb Andagt kan og maa jeg beundre Guds Underværker.

Kun seks Timer senere, men hvor er her ikke forandret! Ja, for seks Timer siden var der Flod, nu har vi Ebbe, og saa igen Flod efter seks Timers Forløb. Saaledes bliver det ved til Verdens Ende. Ogsaa naar vi har Ebbe, er her smukt. Hvad er det for nogle mærkelige Toner langt ude? Det er en uafbrudt Raaben, Piben og Snadren, en underlig Musik. Der er Tusinder og atter Tusinder af Vildgæs, Ænder og Maager. De glæder sig over et dækket Bord. Vorherre er deres Køgemester; der er rigeligt, kun udsøgte Ting, Krabber, Krebs, Muslinger, smaa Havfisk og Orme. De kan alle blive mætte; de har ingen Sorger. Ogsaa for Menneskene har Vorherre sørget. Fiskerne gaar ud og kommer hjem med stor Fangst. Mon de takker den gode Giver? Jeg ved det ikke.

Jeg maatte blive hjemme nogle Dage, fordi en heftig Vestenvind gjorde det uhyggeligt ved Stranden. I Dag er jeg her igen, Vejret er godt igen; men der er en uhyggelig Lyd. Jeg ved, hvad det er: det er Brændingen efter Stormen. Hvis du vil lære det Skuespil at kende, maa du tage med Postdamperen til Amrum og klatre op paa en Klit. Langt ude mod Vest ser du en høj, sort Mur midt i Havet. Det er Brændingen. Der er en langstrakt Sandrevle, hvor Bølgerne vil over og slaas til Skum. Mangt et Skib er gaaet under her, mangen en stakels Sømænd maatte miste Livet, hvor meget Haab blev ikke begravet her! Vesterhavet er lumsk og ikke til at stole paa.

Jeg vil ikke være uretfærdig imod det. Vel har det sine daarlige Luner og skaber mange Ulykker, men det har ogsaa sine gode Sider.

Langt borte fra kommer der Aar ud Aar ind Tusinder hertil for at finde Helbredelse og Styrke. I Badetiden har Vesterhavet et godt Ansigt og ser meget venligt ud. Saa gider det ikke være stygt og uartigt og mener det ærligt. Jo, om Sommeren er det meget godt, det slemme Vesterhav; det sender alle sine Gæster tilbage til deres Hjem som raske og nye Mennesker. Derfor høster det ogsaa rigelig Tak, og dets Tilbedere bevarer det i kærligt Minde og længes tilbage.

For mange Aar siden, da jeg endnu var en helt lille Dreng, havde vort venlige Badested allerede et godt Navn. Stedet saa endnu meget ubetydeligt ud med sine lave Straatage. Det var dengang, Kong Christian den Ottende af Danmark kom paa Besøg med Dronningen og hele Hoffet og blev nogle Uger hos os hvert Aar. Det var en Tid, som er uforglemmelig for enhver, som oplevede den. Kongen havde her sit eget Hus; det var langt, lavt, men rummeligt og straataekt. Det maa have ligget der, hvor nu Posthuset er. Gaden der hedder endnu »Kongegaden«, og Wyk har endnu en »Kongehave«, som blev anlagt dengang. »Kongetiden« var for Wyk og hele Før en rigtig Badetid. Kongens Ankomst var for alle, baade store og smaa, den største Fest i hele Aaret. Hvem, der nogenlunde kunde, kom den Dag festligt klædt til Wyk for at modtage de kære Gæster med Hurra, og paa begge Sider af »Kongegaden« dannede unge Piger i Nationaldragt Espalier og strøede Blomster. Afskeden var om muligt endnu mere hjertelig. Vemod var iblandet. Kongen var allerede en gammel Mand: mon vi turde haabe at se ham igen næste Aar?

Ogsaa Dronning Caroline Amalie nød stor Anseelse her. Hun var venlig mod alle, og alle elskede hende. Hun spadserede meget med sine Hofdamer, holdt meget af at tale med gamle og unge og gjorde godt mod de fattige. En Dag traf den højtstaaende Dame en gammel Handelskone fra Øvenum med hendes Haandkærre. Allerede langt borte fra raabte Konen fornøjet: »Goddag, Goddag, lille Kongekone!« Dronningen blev staaende og spurgte venligt efter Kurvenes Indhold. »I Dag har jeg kun Æg og Smør; men jeg faar ogsaa snart Ænder og Kyllinger,« svarede den gamle.

Saa inviterede Dronningen hende til ogsaa at komme til det kgl. Køkken for at sælge sine Æg, Høns og Ænder. Jeg hørte endnu den gamle Kones glade Svar: »Meget gerne, kære Kongekone, en anden Gang!« Hvorledes det forløb senere, ved jeg ikke mere, det interesserede mig vel for lidt; jeg var endnu for lille til at forstaa en saadan kongelig Nedladdenhed.

Om Søndagen var der hædrende Indbydelser til det kgl. Taffel. Landfogden, Præsterne og nogle Borgere var saa Kongens Gæster.

Men fra alle Øens Landsbyer vandrede Indbyggerne til Wyk for at se Kongen, og paa den aabne Plads foran Kongehuset myldrede det af Mennesker som i en Bisværn.

Kongetiden førte med sig, at mange Mennesker fra Kongeriget og Hertugdømmerne kom hertil. Mange af dem søgte her Lejlighed til at tale med Kongen og hans Ministre. Ogsaa min Principal, gamle Hans Nissen, Søndergaard, hos hvem jeg senere blev Huslærer, og hans Kollega, Rigsdagsmand Laurids Skau, kom fra Sønderjyllands Fastland til Wyk for at frembære deres Ønsker og Klager for Kongen. Kongen skal ikke helt have delt deres Mening; det drejede sig om Forvaltningsanliggender, og Kongen tog Parti for en højere Embedsmand, som begge Anklagerne havde et Horn i Siden paa. I Samtalens Hede raabte min gamle Principal: »Hør, Majestæt, det gaar jo alt efter Gunst og Gave!«

Kongen, som vilde berolige den gamle Mand, svarede kun: »Aah nej, Hans Nissen, saaledes forholder det sig dog vel ikke, men Sagen skal undersøges.«

Senere overbeviste Kongen sig om, at de to Mænd havde Ret, og deres Ønsker blev opfyldt.

Ogsaa efter Hertugdømmernes Adskillelse fra Danmark har Wyk forskellige Gange haft den Ære at tage imod høje og de højeste Herskaber; men det var aldrig som i Kongetiden. Saadanne Tider kommer vel heller ikke igen.

Præstegaardsbolet i Abild og dets Udvikling under Præsteslægten Fries (1636–1745)

**Fries'ernes Genvordigheder under deres Stridigheder for
Hævdelse af Rettighederne**

Af W. Christensen, Jejsing

I Aaret 1506 paa Cæcilie Virginis Dag mødtes Sande- og Ottemænd paa Abild Kirkegaard, hvor Konventbroder Tue fra Løgum Kloster flittigt talte med dem og adspurgte dem, om det var vitterligt og kendt, hvor længe den Mark Jord, Ager og Eng havde tilhørt Kirken i Abild og været brugt til den Ejendom i Abild, hvorpaa nu bor Eske Andersen, og som nu ligger til forskrevne Løgum Kloster.

Derpaa svarede der af Sandemændene, at de i Sandhed vidste, at Ageren og Engen havde tilhørt forskrevne Kirke og været brugt til forskrevne Løgum Klosters Ejendom fra den Tid af, da Claus Jep-

pesen byggede det Hus, hvori Eske Andersen nu bor, indtil denne Dag, og det er vel 40 Aar siden, og at de efter den Tid ikke havde været fra forskrevne Ejendom, men under Abbeden af Løgum Klosters Værge under saadanne Kontrakt og Aftale, at Leje og Skyld tilfalder fornævnte Abild Kirke og at den skal oppebæres af Kirkeværgerne. — —

Dette paa Plattysk optegnede Brev, der under Titlen »Jet Breff paa Abbyld Prestegaardt« staar gengivet i den saakaldte Løgum Kloster Brevbog (Scr. Rer. Danicarum), er det ældste skriftlige Bevis for Forbindelsen mellem Klosteret i Løgum og Kirken i Abild, og som det fremgaar af Brevets Overskrift, er der en Hentydning til en før-reformatorisk Præstegaard.

Godt 200 Aar efter dette lille Stævne paa Kirkegaarden fremkommer den daværende Præst, Christian Fries (1723—1745) i en Redegørelse,¹⁾ der baade sendes til Kongen og senere til General-superintendent Conradi, med følgende Oplysninger om Præstegaardens Oprindelse:

»Da man har afkrævet mine to Forgængere Relationer vedrørende Embedets Beskaffenhed, og disse endnu forefindes, saa fremgaar det af dem begge, at der til alle Præsteembeder i Hertugdømmet er forordnet en vis Andel Jord til Præsternes Underhold. Saadan var det ogsaa her, men Klosteret i Løgum tilegnede sig de nærmest liggende Kirker og i disse prædikede Munkene »in circulo« [i Rækkefølge].«

Abbeder og Priorer tilegnede sig Præstegaarden og Indkomsterne og bortfæstede Landet med Bygningerne. Ejeren af dette gamle Præstebol giver endnu aarligt 6 Sk. i Rekognition til Kirkeværgerne, hvilket ogsaa fremgaar af Kirkeregnskabsbogen, hvori der staar: »Von de olden Pastoren Stavfen 6 Sk.«²⁾

At Forholdene har været saadan, fremgaar dels af Præsteembederne i Brede og Løgumkloster, hvor Munkene ligeledes har prædiket »in circulo«, dels af, at Indbyggerne i Abild har ladet indhegne et Stykke Land i den østlige Del af Byen, Bækeng kaldet, som har været anvendt til Græsning af Munkens Hest ved Sommertid.

De andre Byer i Sognet har derimod aarligt maattet levere 11 Læs Hø — eet Læs a Bol — som Foder til Munkens Hest ved Vintertid, og denne Levering nyder Præsten endnu.

Da Klosteret hørte under Biskoppen i Ribe, blev Præstegaarden

1) Efter en Afskrift af Originalerne ved afd. Pastor Rickers 1907 (Præstegaardsarkivet).

2) I Kirkeregnskabsbogen fra 1649 (Landsarkivet) føres denne Post til 1853.

bortfæstet og lagt under Godset Schackenborg, som paa den Tid tilhørte Biskoppen.

Der fandtes derfor, da Reformationen kom, og en luthersk Præst skulde konstitueres, hverken Hus eller Land til Præsten. Men for nu nogenlunde at afhjælpe dette Savn saa lod Abild Bys Indbyggere opføre et Hus paa Fællesjorden i Nærheden af Kirken og lagde lidt efter lidt nogle Stykker Land til, mest Hede og udyrket Land, og ligeledes blev der indrømmet Præsten et halvt Bols Rettigheder paa Fællesmarken, Heden, Mosen m. m.

Men da Sognet var lille og ringe, og Indkomsterne ikke tilstrækkelige til Præstens Underhold, har de følgende Præster fæstet et Halvbol til, hørende under Løgumkloster.« —

Af denne Indberetning saavel som af det anførte Munkebrev fremgaar det, at Præstegaarden var kommet ind under Klosteret og af dette igen blevet bortfæstet.

Kirkeordinansen bød ganske vist, at hver Sognepræst paa Landet skulde beholde sin Præstegaard med alt, hvad der fra Arilds Tid havde ligget til den, som Tiende, Korn og Kvæg.

De fleste Steder beholdt de vel Præstegaarden, men Forholdene var alligevel saa kummerlige, at Biskopperne i Forening maa bede Kongen om, »at de fattige Sognepræster for deres store Armod og Nødtørftighed« maa nyde de gamle Rettigheder.

Hvis der kan fæstes Lid til den nævnte Præsteskrivelse, og det er der vel ingen Grund til at nære Tvivl om, kan det ses, at Forholdene i Abild ikke just var særlig gode.

Bortset fra nogle biografiske Oplysninger foreligger der vel intet om Præsterne i det første Aarhundrede efter Reformationen. Den første lutherske Præst, hvis Navn var Peter Arndt eller Adler, kaldet Angelbo, skal have været Prior i Løgum Kloster. Ved dets Nedlæggelse i 1548 ansættes han i Sognekaldet i Abild. Hans Datter bliver gift med Efterfølgerne i Embedet, 1) Hans Nissen (1586—1591) og senere med 2) Jacobus Laurentius (1592—1636). Det vides dog, at en af disse fæstede det omtalte Løgumklosterbol.

Det er først med den lærde Magister Mathias Fries, hvis Ansættelse danner Indledningen til Præstedynastiet Fries (1636—1745), at vi faar fyldigere Oplysninger.

Trediveaarskrigens og Svenskekrigenes vilde Horder drager hærgende gennem Landet, og dette sætter selvfølgelig Spor i et Sogn ved den alfare Vej. Men ogsaa indre Anliggender fylder Tiden med Uro og Splid, saa Forholdet mellem Menighed og Præst bliver alt andet end godt, — men maaske dog ikke værre end saa mange andre Steder paa denne Tid.

Mathias Fries gør Indtryk af at have været en ret myndig Mand, for hvem det — efter de mange Akter vedrørende adskillige Stridigheder at dømme — var magtpaaliggende at faa de økonomiske Forhold i et solidt Leje.

I 1647 erhverver han det tidligere omtalte Halvbol og fritages samtidig for alle ordinære som ekstraordinære Kontributter, hvad Navn de saa end har. Indløsningen af Fæstebrevet har kostet ham 700 Rigsdaler, og disse søger han nu at faa Satisfaktion for af Sognet, hvad der ogsaa lykkes.

Omkring 1654 sender Præsten et Andragende til Amtmand Wolf Blome i Tønder om at faa sine Udlæg ved Erhvervelsen af dette Bol — Peder Nissens Bol — indført paa Præstegaarden som en retmæssig Fordring.

Han har, som det fremgaar af Andragendet, Vanskelighed med at faa sine Fordringer ind hos Sognefolket, og han har derfor tidligere opnaaet Amtmandens Tilladelse til at lade foretage en Udpantning for saavel Kirkens, Præstens som Degnens resterende Tribut.

Men Præsten har dog næret Betæneligheder ved en saadan Fremgangsmaade; han har indset, at en Udpantning vil være til »kendelig Fordærv« og let skabe Uvilje mellem Præst og Menighed. Mange af Beboerne har maattet føle Krigen og Dyrtiden. Præsten tilbyder derfor at bære over, dels af Medlidenhed, dels for at forebygge Ufred.

Han frygter for Tabet af sin velfortjente Løn, idet mange af Sognets Folk fra Aar til Aar er »kommet bagefter og til Tider paa Grund af Gæld blevet tvunget til at opgive deres Ejendom«. Han beder derfor om, at hans retmæssige Fordring og hans velfortjente Løn maa forundes og forskrives ham og hans Arvinger som en privilegeret Fordring. Og dette bevilges.

Med de to Halvbol, Præsten har — det oprindelige Præstebol samt det købte Løgumklosterbol —, og de derved erhvervede Rettigheder paa Fællesjorden er han nu blevet en Slags Storbonde. Meget af den udyrkede Jord, der blev tillagt i Peter Angelbos Tid, er sikkert i de henrundne 100 Aar kommet under Kultur, og Følgen er nu, at Avlsbygningerne maa udvides.

I 1653 lader Præsten Amtmanden, Herredsfogden og den netop ved Kirkens Istandsættelse tilstedeværende Bygmester taksere og beregne Udgifterne paa den paatænkte Udvidelse og Istandsættelse af Lader og Stalde. Da det imidlertid senere viser sig, at Sognet ikke vil holde Præsten skadesløs for hans Udlæg ved Byggeriet, indsender han en Klage til Biskoppen, Hertug Christian Albrecht i Lybæk.

Præsten indrømmer, at det har været hans Agt at lade Fordringerne henstaa og overgaa til senere Efterkommere, men paa Grund af fornylig udstaaede Krigspressioner og store Udgifter til Børnenes Uddannelse er han nødt til at indkræve sine Fordringer. Ogsaa dette Spørgsmaal faar Præsten Medhold i.

Men foruden disse Genvordigheder, som den agronomiske Stilling volder ham, opstaar der ogsaa en Uenighed mellem ham og Menigheden vedrørende Tiendeafgiften. Her nægter Beboerne, som det har været Tilfældet saa mange Steder, ham den Korntiende, han mener at kunne gøre Krav paa. De hævder, at de fra gammel Tid har kunnet nøjes med at give hvert tyvende Neg; Præsten derimod paastaar at have Krav paa hvert femtende.

Dommen i dette Stridsspørgsmaal falder i Menighedens Favør, men til Gengæld faar Præsten de øvrige Afgifter fastlagt paa en for ham fordelagtig Maade. Desuden maa Beboerne gaa ind paa at begaa sig kristeligt og fredeligt i Ord og Gerning, og »al ubetænksom Sladder og Snak og allehaande Spotteord«, som er forekommet ved Møderne, maa tilbagekaldes som usandt, ja, Præsten faar endda »Attest« paa god Vandel. Det hedder saaledes i Skrivelsen: » . . . denne vor Præst i og uden for Embedet i Lære og Lævned, stedse har opført sig kristeligt og upaaklageligt, altsaa at ingen med Billighed kan eller bør beskyldte ham for noget, der ikke er ærligt og kristeligt«.

Disse gamle Skrifter, hvis Indhold kun er omtalt i al Korthed, kaster ikke det mest fordelagtige Lys over Forholdet mellem Præst og Sognebørn, men de maa dog ses paa Baggrund af de Følger, der opstod under det 17. Aarhundredes Ufredsaar med den store Opløsning paa saa mange Omraader. Desuden var det en i kirkelig Henseende yderst fattig Periode; det var Ortodoksiens Tid med den stivnende Lære, hvor Kløften mellem Kirke og Lægfolk var temmelig stor. Og heri har vi vel ogsaa en Forklaring paa, at den jævne Befolkning dristede sig til at modsætte sig den gejstlige Myndighed endda i den Grad, saa Landsherrerne flere Gange maatte gribe ind.

Mahias Fries dør under et Ophold hos sin Svigersøn Paul Zoega, der er Præst i Vilstrup. Han efterfølges i Abild af Sønnen Christian Fries (1672—1723). En anden Søn, Laurids, faar Sognekaldet i Brede,¹⁾ og en tredie, Mathias, bliver Præst i Nibøl.

Under Christian Fries' Embedstid synes Forholdene at være no-

1) Se Sdrj. Maanedsskr. 1934, S. 60.

genlunde rolige. Præstegaarden er i ordentlig Stand, Peder Nissens Bol er tillagt Embedet og fritaget for Afgifterne, og Indtægterne ligger ligeledes fastere.

Præsten lader opføre et Hus paa Bolet som Bolig for Arbejdsfolkene; for dette afkræves der ham en Mark, som han dog faar Lov til at give til den »fattige Kirke«.

Omkring 1709 optages Menighedens Interesse af Ombygningen ved Kirken. Af en Indskrift paa Kirken ses, at den mellemste Del af Kirken i nævnte Aar er blevet bygget op fra Grunden af. Denne Forandring medfører dog en Strid om Stolestadepengene.

I 1723 dør Christian Fries, og en Søn med samme Navn tiltræder Kaldet. I hans Tid opstaar der adskillige Vanskeligheder med at hævde de Friheder og Rettigheder, som Bedstefaderen sikrede.

Uden at anføre Enkelthederne i denne Sag skal der kun nævnes, at Præsten i en meget vidtløftig Redegørelse, hvori han anfører Oplysninger om Indtægterne og om Oprindelsen til Præstegaarden (ovenfor gengivet), ogsaa giver en Skildring af Forholdene i Sognet.

Dette bestaar af 22 Bol eller 14—15 Plove. Det er mest fattige Folk, som ernærer sig ved at grave og køre Tørv. De maa købe baade Brød og Korn, da der ikke kan bjerges nok til eget Underhold. Dette skyldes især den daarlige Høavl, hvoraf meget maa hentes og hyres udensogns. Det er derfor tit vanskeligt at faa alle Gebyrerne ind.

Endvidere anføres der, at den Kandidat, der tiltræder Embedet, maa betale sin Forgænger eller dennes Arvinger for Præstegaardsbygningerne, der tilhører Præsten paa 14 Fag nær. Derfor er en Præst straks i Gæld, som det i det daarlige Kald er vanskeligt for ham at afdrage. —

Det synes, at den Misstemning, der aabenbart har været med Mathias Fries, er blevet overført paa Efterkommerne, især paa Sønnesønnen.

Som Jordbruger var Præsten selvfølgelig med i Markfællesskabet og staar saaledes i et Afhængighedsforhold til de øvrige i Bylaget. Men da han her føler sig forurettet paa forskellige Omraader, sender han i 1739 Amtmanden F. W. Holstein en Klage, og denne viser tydeligt Stridens Heftighed.

Præsten har fra gammel Tid haft Ret til om Efteraaret frit at udslaa sin Besætning paa samtlige Enge og Ret til at nyde Græspenge i Forhold til et halvt Bol af de Kreaturer, der gik paa Fællesjorden. Men da Bols mændene søger at svække disse Rettigheder, anfører Præsten bl. a. i Klageskriftet, at »Bymændene af Krecke og Bæster

tager nogle Stykker ud af Græsbergingen og nogle Stykker ikkun for halvt beregner«, at de indhegner Engen, som om Efteraaret altid har ligget til almindelig Græsning, at de egenmægtig har sat Pæle til en dobbelt Vej over Kirkesig (formodentlig Præstens Særeje), medens det godt var muligt at anlægge Vejen over Byens Jord, at »Lukelsen« øst for Kirkesig ligger øde, saa hver Mand gaar, rider, trækker og driver derover. Præsten har desuden opdaget, at hans Agre paa Østermarken er smallere end de øvrige, og at Byen opretter nye Vilkaar med Hensyn til Græsfordelingen paa Eftergrøden uden at spørge eller raadslaa sig med ham.

Præsten maa flere Gange paaberaabe sig Øvrighedens Bistand. Den 4. August 1739 udstedes en Ordre af Amtmanden, hvori Bymændene anmodes om »bei Strafe, Raub und Gewalt« at afholde sig fra ulovlig Indhegning af Marker, da Hegnene ellers vil blive nedrevet af Betjent Chresten Jensen.

Paabudet er dog resultatløst, og efter en fornyet Klage fra Præsten svarer Amtmanden, at Bymændene inden 2 Timer maa give Præsten en skriftlig Forsikring om hans Rettigheder. I modsat Tilfælde vil Chresten »Fussknecht« blive beordret til at nedrive Digerne paa deres Bekostning.

Men heller ikke dette synes at have indgydt dem Respekt. Kort efter indsender de en længere Skrivelse til Amtmanden, hvori de udtaler deres Overraskelse over Chresten Jensens Fremgangsmaade. Han har ikke alene udført det ham paalagte Hverv, men ogsaa beslaglagt et Krus og en Tinkande (formodentlig paa Grund af Betalingsnægtelse). I Særdeleshed er de forundret over Præstens Optræden, da det altid har været deres Agt at leve i Fred, Kærlighed og Ro med ham.

De beder desuden Amtmanden om at udpege fire upartiske Mænd til at dømme dem og Præsten imellem og anmoder om, at Chresten Jensen faar en Henstilling om at standse Arbejdet med at nedrive Digerne, til Sagen har fundet sin Afgørelse.

Da Præsten tiltræder dette Forslag og samtidig udtaler Ønsker om, at der ogsaa skal dømmes i en Del Stridigheder fra Foraaret og andet, som let kan give Anledning til Fortræd, udpeges de fire Voldgiftsmænd, der under Eds aflæggelse maa se at bringe Forliget i Stand.

Dette opnaas ogsaa ifølge en Skrivelse af 2. September 1739. Præsten maa give Afkald paa Græsningsrettigheder i Bymændenes Enge, men de maa til Gengæld heller ikke benytte hans Marker. Desuden træffes der forskellige Aftaler vedrørende Indhegningen af Præstens Marker (Kirkesig o. a.), Anlæggelse af Veje og Kirkestier

samt Vedligeholdelse af Diger og Grøfter. Byen forpligter sig hvert Aar i Præsten eller hans Stedfortræders Nærværelse at lave Aftale angaaende Byens Sager og Græsning. Den vigtigste Bestemmelse er dog denne, som er udtrykt i følgende Ord: »Derimod begiver sig Præsten og hans Efterkommere i Tjenesten den Rettighed han har haft uden Præstegaards Brug at nyde efter et halvt Bols Græsning af Byen, saa han og hans Efterkommere i Fremtiden alene skal have og nyde Græsnings- og anden Rettighed over Abild Mark udi alt — intet undtagen — efter et fuldt Bol, eller et halvt Tønder og et halvt Kloster Bol, og ej heller skal han kunne eller maatte begære efterdags mere — være sig i at græsse eller skifte Fællesgrund eller andet sligt end efter et helt Bols Rettighed.«

Til Minde om Stridens Bilæggelse faar en af Præstens ny indhegnede Marker Navnet Rolighed.

Præsten faar altsaa Rettigheder for et helt Bol, og det har den store Fordel, at Præstegaarden ved den senere Udskiftning faar tildelt Land efter to Andele, saa dens Jordtilliggende kommer op paa 131 ha. Under Verdenskrigen sælges 42 ha af disse til den tyske Marine til Anlæggelse af Flyvepladsen.

Christian Fries dør 1745, og hans Efterfølger, Lorens Fries, dør allerede efter 36 Ugers Præstevirksomhed. Derefter tiltræder Andreas Christian Wedel fra Daler Embedet, og med hans Ansættelse brydes saa det saakaldte Konserveringssystem (d. v. s. Bevarelsen af samme Slægt i samme Embede).

En lang Række Processer har maattet føres; den gamle Forbindelse mellem Klosteret og Kirken i Abild var vel nok den første Gnist til Stridighederne, og andre Omstændigheder blev Ved til Baallet, der saa heftigt blussede op.

Det vil dog være en for ensidig Bedømmelse at drage en Slutning om Tilstandene i Sognet efter Klageskrifterne alene. Vi ved intet om Præsternes kirkelige Indsats, men det ligger selvfølgelig nært at antage, at den under de spændte Forhold maa have været ringe. Til Gengæld har saa maaske Præstegaarden kunnet staa som Sognets Mønstergaard.

^A/_S **BRITGOODS**

**Telf. 1036 - - - - Ny Toldbodgade 8
København K.**

Aktieselskabet
M. J. BALLIN'S SØNNER
København

**Københavns
Kul- og Koks Kompagni**
Aktieselskab
Etableret 1909.
Islands Brygge 22 — København S.

A/S E. NIELSEN'S
mek. Stenhuggerier.
Grundlagt 1797.
Aldersrogade, København.

H. C. Formann
(Frm. F. Meyer & Co.)
Telf. 3521
KRONPRINSESSEGADE 54
København K.

Hotel
ALSSUND
SØNDERBORG
Telefon 70 og 352
vis a vis Slot - Park - Strand

Ollerup Haandværkerskole
Undervisningen for Bygningshaand-
værkere, Møbelsnedkere, Smede, Ma-
skinarbejdere m. fl. begynder 3. Nov.
Statsunderstøttelse søges inden 1. Juli.
Ansøgningskemaer og alle Oplysnin-
ger faas hos
Arkitekt E. Mindedal Rasmussen.

Dansk Andels Ægexport
Vestervoldgade 7 & 9
Telf. 2126 - 11126 - København

Forlang altid **ÆG**
NYLAGTE
stemplet med D. A. Æ.-Mærke.

A. Th. Andersen-Høyer
Vin en gros
Rosengaarden 12
København K.

Telefoner
9331 12204 3931

„CIMBRIA“
Tømmerhandel A/S
Aabenraa
Træløst - Bygningsartikler
Støbegods
Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Smith & Co. ^A/_S
Cykler og Cykledele
en gros
ODENSE

Folkebanken
for Als og Sundved A/S
Kontortid: 9—1, 3—5
SØNDERBORG

Sparekassen
for Haderslev Bys Omegn
Kontortid:
9—12, 2—4. Lørdag 9—1.
HADERSLEV

Ja - men
Jrmas
Kaffe
smager bedst

Frikøbmand!
Paa egne moderne Brandstær.
Carl Schaefer, Kbhvn. Etæret 1888.
Egen Anpart.

Alfred Benzon
København

C. 194 Halmtorvet 29.

Gymnastikhøjskolen.
(Fra 1. April 1927 anerkendt og
optaget paa Højskoleloven).
Plan med Oplysninger om
Skolearbejdet og om Understøt-
telse gennem Amterne eller Elev-
foreningen „O. D.“ ved
NIELS BUKH,
Ollerup.

**Københavns Metalstøberi
& mekanisk Værksted**
(Knud Heckscher)
Wilkenvej 8. Telf. 10705
København F.

Ladelund Landbrugs- og
Mælkeriskole,
Brørup St.
5 Mdrs. Landbrugskursus Nov.-Marts
9 — do. Novbr.-Juli
8 — Mælkerikursus Sept.-April
Uddannelse af Kontrolassistenten.
J. C. Overgaard.

Silkeborg Husholdningsskole
Statsanerkendt m. Barneplejeafd.
Moderne Skole, smukt beliggende. Alm.
og elektr. Køkken, Centralvarme, Bad.
5 Mdrs. Kursus beg. 4. Maj. Maaned-
skursus i Barnepleje alene afholdes i
April. Progr. sendes. SYNNØVE LUND

**Støt de
sønderjydske
Indsamlinger**

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.
3 Maaneders Sommerskole.
5 — Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

VERITAS

BUNKER OIL STATIONS

COPENHAGEN - ESBJERG - SONDERBURG
STOCKHOLM - FLUSHING - GOTHENBURG
HAMBURG - ROTTERDAM - ANTWERP

MANUFACTURERS OF MARINE LUBRICANTS

STOCKS AT ALL PRINCIPAL PORTS IN THE WORLD

ALFRED OLSEN & Co. LTD.

KVÆSTHUSGADE 3 - COPENHAGEN
TLF. C. 5021.

Aktieselskabet

Glud og Marstrands Fabriker

Uplandsgade 20

DANIA

GASAPPARATER
OG GASOVNE

Mest besparende Fabrikat

Det kgl. oktr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkontor:

Højbroplads 10
København K.
Telf. Cent. 447

A/S **FAKSE KALKBRUD**
Frederiksholms Kanal 16 Telefon Central 9123
GØDNINGSKALK
98 pCt. kulsur Kalk (am. Latitude) i Varen, søm
den leveres - ca 100 pCt. passerer 1 mm Sigte

*Den sjællandske
Bondestands Sparekasse*

BRDR. DAHL
VESTERBROGADE 1
(Industribygningen)
KØBENHAVN K.
TELEFON 6585

Tekniske Varer og Metaller
Sanitetsartikler. Oliefy.